

ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА СПРЯМО РОМСКИТЕ ОБЩНОСТИ В БЪЛГАРИЯ ОТ ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ДО НАРОДНАТА РЕПУБЛИКА¹

Мартин Уийдс²

Статията разглежда политиките спрямо ромските общности в България на няколко последователни режима, които обхващат периода на Османската империя, Третото българско царство от 1878 до 1944 г. (Княжество до 1908 г. – бел. пр.) и периода на комунистическото управление от 1944 до 1989 година. Изследването представлява опит да се открият и разберат проблематиката и мотивацията, които стоят зад различните политики; въпреки че отделните режими многократно провеждат сходни политики, намеренията зад тях често са различни по същество. Статията се опитва да даде оценка за ефективността на държавните политики, както и да отграничи и проясни кратките периоди, през които потискането отслабва и ромските култура и идентичност биват активно подпомагани.

Ключови думи: история на ромите, трета българска държава, политики спрямо ромите.

РОМИТЕ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ

Ромските или циганските³ общности живеят на територията на днешна България от XIV в. Докато сред повечето учени има съгласие, че вероятно е имало контакти и заселвания векове преди османското нашествие, „много цигани идват на Балканите заедно с османците... или като участници (които служат в армията), или като придружаващо население“ (Marushiakova and Popov 2008: 1).

Въпреки че много роми се заселват в и около българските градове, една част остават номади, които в частност създават трудности на османската ад-

---

¹ Бих желал да изразя благодарност на д-р Ребека Тейлър, доц. Илона Томова, д-р Фредерик Анскам и Питър Уийдс за критичния прочит и безценната обратна връзка при първоначалните варианти на настоящата разработка. Благодаря и на Невена Германова и Вероника Димитрова за тяхната помощ, свързана с различни аспекти на изследването, върху което се основава тази статия. Също и на Брайън Де Лорд, доц. Емил Бузов, проф. Пламен Макариев, проф. Мая Грекова и Васил Чапразов за тяхната помощ и съвети на различни етапи от изследването. Отговорността за грешки и недостатъци е изцяло моя.

² **Мартин Уийдс** – работи за Британски съвет и неправителствените организации United Response и Inspired By People. Адрес за контакти: martynweeds@gmail.com

³ Докато понятието „роми“ е предпочитано в повечето държави от Европейския съюз, „цигани“ е терминът, който се среща най-често в литературата. В настоящата разработка ще използвам понятието „роми“ с изключение на случаите, в които непосредствено следвам понятийния апарат на източниците, които обсъждам.

министрация, чийто основен приоритет тогава е да подsigури безпроблемното събиране на данъците. Според Джинио, това допълнително е усложнявано от „общото неодобрение на номадския начин на живот“ от страна на османската администрация (Ginio, 2004: 117). По думите на Кроу из цяла България, турците са свели циганите до най-ниското стъпало на османската социална стълба, защото те „не били видимо постоянно обвързани с никакъв занаят“. Представителите на османската власт оказвали натиск върху циганите и други хора, които попадали в тази категория „да се изселват или установят с помощта на някой „полезен“ занаят“ (Crowe, 2007: 2 цит. по Sugar 1977). Челик поддържа становището, че ромите са „законово и социално маргинализирни“ в османското общество като предполага, че „причина за това е тяхната различна култура“ (Çelik, 2004: 1–2). Кенрик подлага под съмнение това твърдение като посочва, че „циганите са третирани от османците като другите малцинства в случай, че са си плащали данъците“ (Kenrick, 2004: 42). Въпреки това, както предстои да видим, османският режим издава поредица от укази, като дори установява отделна система за данъци и такси по отношение на ромите. Както посочват Марушиакова и Попов, „циганите са имали специфично място в цялостната социална и административна организация на Империята“ (Marushiakova and Popov, 2008: 2).

Най-общо населението на Османската империя е разделено на две основни категории: мюсюлмани и немюсюлмани. Израз на тази диференциация е данъчното облагане; в частност става дума за това дали едно лице е задължено да плаща *джизие* – данък, налаган основно на немюсюлмани с цел „да се демонстрира по-ниското им положение спрямо мюсюлманите“ (Ginio, 2004: 118). По уникален начин ромските общности попадат извън тези категории (както християните, така и мюсюлманите са задължени да плащат *джизие*), което показва тяхната „отделеност“ от османската мюсюлманска общност. Това обстоятелство има значение за османците, доколкото се отнася до данъчния и социалния статус, според които „няма отчетлива разлика между циганите мюсюлмани и циганите християни“ (Marushiakova and Popov, 2008: 2–3). Но въпреки че и ромите християни, и ромите мюсюлмани са задължени да плащат *джизие*, те го плащат по различни ставки. Указ на султан Сюлейман I от 1530 г. определя ставката за ромите мюсюлмани на 22 *акчета*, а тази за ромите немюсюлмани на 25 *акчета* (Marushiakova and Popov, 2001). По подобен начин имперски указ от 1630 г. за град София постановява ромите християни да плащат по 250 *акчета*, ромите мюсюлмани по 180 *акчета*, а останалите роми немюсюлмани по 200 *акчета* (Crowe, 2007). Докато повечето учени признават уникалността на тази данъчна система за облагане на ромите, оценките им за важността на проблема за различните ставки варира: Марушиакова и Попов омаловажават значението на тези разлики като посочват, че „се наблюдава голямо разнообразие от данъци, които всъщност са били почти еднакви за циганите християни и циганите мюсюлмани“ (Marushiakova and Popov 2008: 1), докато Шугър набляга на факта, че „циганите са считани за толкова долна категория хора, че дори мюсюлманите [измежду тях – бел. прев.] е можело да бъдат облагани незаконно, като все пак стойността на тяхната религия е оценена на 70 *акчета* отстъпка“ (Sugar, 1977: 37). Ето защо, като че ли изглежда прекалено опростенчески да вкарваме ромите в една категория с другите малцинства, както предлага Кенрик, но също така